

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

693

G.J. van Middelkoop

Breken met de wereld

MEDITATIEF

697

J. Glas

Stress

WANDELEN
MET GOD

698

K. van den Geest

Gelukkig met je kruis?

ACHTERGRONDEN

700

C.J. de Ruijter

Een vooruitziende blik

EVANGELISATIE

703

B. Kamphuis

Twijfel in je geloof?

LIED VAN DE WEEK

705

h de Heer-de Jong

Lied 15

en verder...

Uit de kerken
Meegelezen

BREKEN MET DE WERELD

Hoe kunnen we in ons christelijk leven vorm geven aan de toewijding die God van ons mag verwachten? Daarover ging het vorige week. Bij onze doop vroeg God ons, ons hart aan Hem te willen geven. Ons op Hem te richten. Aan Hem gehecht te zijn, Hem lief te hebben met al wat we zijn en hebben. Hef tweede wat Hij vroeg en vraagt is de keerzijde daarvan: breken met de wereld en onze oude aard doden. Hoe doen we dat? Is dat ook een alledaagse werkelijkheid in ons bestaan? Daarover nu.

Je hart niet verliezen

Welke houding moeten we als christenen aannemen tegenover de wereld? Dat hangt ervan af hoe we de wereld zien. Zien we haar vooral als de goede schepping van God? Of zien we haar als in de greep van de boze? Het laatste is het gezichtspunt van ons doopsformulier. Laten we eerst kijken naar hoe de Bijbel over deze benadering spreekt. Jakobus (1:27) roept ons op om onszelf onbesmet van de wereld te bewaren. De Groot Nieuwvertaling formuleert het krasser: *je niet door de wereld laten*

besmeuren. Dat is een onbevleete of zuivere godsdienst. In hoofdstuk 4:4 zet hij de dingen in het kader van echtelijke trouw en ontrouw. *Overspeligen! Weet u niet dat de vriendschap met de wereld vijandschap met God betekent? Wie met de wereld goede vrienden wil zijn, maakt zichzelf tot vijand van God.* Niet zonder reden zegt de Schrift: *de geest die Hij in ons deed wonen, begeert Hij met jaloersheid (of: eist Hij geheel voor zichzelf op).* Wie zich aan het boeiende van de wereld gewonnen geeft, vervreemdt daardoor van God, geeft Calvijn als commentaar. Daarom

beveelt de Schrift ons zo vaak afstand te nemen van de wereld, als wij dienaren van God **willen** zijn.

Johannes schrijft in **zijn** eerste brief (2:15-17): *Verlies uw hart niet aan de wereld of aan iets dat bij de wereld hoort. Als iemand zijn hart verliest aan de wereld, is er in hem geen plaats voor de Liefde van (of voor?) de Vader. Want al het wereldse, alles waarop de mensen hun zinnen zetten en waar ze hun ogen niet vanaf kunnen houden en alle aardse zaken waarvan de mensen zo hoog opgeven, dat alles komt niet uit de Vader voort, maar uit de wereld.* Wil dit zeggen, dat **we** niet gesteld mogen zijn op de goede dingen die God **ons** in dit leven geeft? **Mag** je die niet als zege-

ningen van God aanvaarden? Zeker wel. Het **gaat erom** dat we de dingen hun juiste plaats geven, **ook** in onze gehechtheid eraan. **Niet** liefhebben, zegt Greijdanus in de Korte Verklaring, betekent hier: er niet met je hart aan hangen, niet je hele leven ervan laten afhangen, niet er met alle krachtsinspanning naar jagen. De **liefde** van ons hart moet er zich **niet** blijvend aan hechten. Die moet uitgaan **naar** God. Als wij de wereld en het hare liefhebben, overheerst **zij ons** en trekt zij **ons** af van God. En met een geestelijk oog zien we in de wereld ook veel **holle** en loze zaken, lucht en leegte. Al met al vraagt dat om een duidelijke positiebepaling: we moeten daarvan afzien, **ons** daarvan **dis-tantieren**, daarmee breken (**of**, met een oude term: dat 'venaken').

Afzwering van de duivel

Dat breken met het kwaad kwam in het vroege Christendom tot uiting in een heel bepaalde manier van doen bij de doop. Wie christen wilde worden, bereidde zich gewoonlijk drie jaar voor als catechumeen. **Ook** door zijn manier van leven liet hij in deze tijd zien dat het hem **ernst was** tot de kerk toe te treden. Bij de doop **ging** het dan - volgens *Hippolytus van Rome*, *Ambrosius en Dionysius de Areopagiet* - in grote lijnen als volgt toe: Eerst hield de bisschop de **dopeling** nadrukkelijk voor, dat zijn bekering volkomen moest zijn. Hij legde hem uit wat leven met God inhield en stelde hem de vraag of hij zo'n leven wilde leiden. **Vlak** voor de doop liet **hij** hem **gaan** staan met het gezicht naar het westen - de kant van zonsondergang en duisternis - met zijn handen in een afwerend gebaar in diezelfde richting. In deze houding moest de dopeling

dan driemaal tegen de satan blazen en daarbij de **woorden** spreken: ik zweer u **af, Satan, en heel de stoet van afgoden in uw gevolg en al uw werken**. Soms gevolgd door: ik breek met **de wereld en alles wat ons in haar aantrekt**. Daarna bracht de bisschop hem naar de andere kant en liet hij hem **kijken** in de richting van het **oosten** - de kant van de opkomst van het licht, Hij moest omhoog **kijken** naar de hemel, **zijn** handen opheffen en trouw zweren aan Christus en heel de door God geopenbaarde leer. Dan liet de bisschop hem zalven met een olie die de duivel uit zijn leven moest uitdrijven, waarbij hij zei: elke **boze geest moge van** u wijken.

Bij de doop zelf werd de **dopeling** gevraagd of hij geloofde in God de almachtige Vader. Na zijn antwoord: ja, werd **hij** ondergedompeld in het water. Na de vraag naar zijn geloof in de **Zoon** en zijn werk gebeurde dat opnieuw, en na de **waag** naar **zijn** geloof in de **Heilige Geest** die levend maakt en heiligt, werd hij voor de derde maal ondergedompeld. Dan volgde een zalving met de olie der dankzegging. De bisschop gaf hem het **kruisteken** op zijn voorhoofd en kuste hem met de woorden: de Heer **zij met u!**

Niet omkijken!

De afzwering van de duivel hield dus **ook** in een breken met alle afgoden. Wie eer aan hen betoonde, onderwierp zich daarmee aan de boze geest die achter hen schuilging. De afgodendienst was op **allerlei** manieren verweven met de feesten en **vermaken** in de samenleving. **Ook** daarvan moest een christen afstand houden. *Cyrillus van Jeruzalem* wees de pasgedoopten op de **harts-tochten** die tot uitbarsting kwamen in de theaters, bij de paardenrennen, de jachtpartijen in

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
DRS. R.L. Th. DE BRUIJNE.

OVERIGEREDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DR. B. BOS,
DRS. I.D. HAARSMA, DR. F. HOUTMAN,
PROF. DR. B. KAMPHUIS,
DRS. B. LUITEN, DR. K. DE VRIES.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DR. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DR. J. SMEUK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

H. PRINS, Buiten Nieuwstraat 86-1, 8261 AX
Kampen, Tel. (038) 3331242

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen.

UITGEVER:

Print Media bv, Bedum. Technische Realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum.

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7.9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636. Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie). f - mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENT:

f 9,20 M per jaar. Studenten f 7,70,- per jaar
(binnenland), f 17,90,- per jaar (buitenland,
zeepost). Opzegging dient 1 maand voor
het verstrijken van het lopende jaar te
geschieden.

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar
bij de Stichting Bralectah.
Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,95 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

het circus en allerhande lege bezigheden van dat **soort**. Wend *mijn blik af van zinloze dingen*, zo citeerde hij **Psalm 119:37**. De brutale en onbetameijike dingen die je daar te zien krijgt, kunnen je ziel de nek breken. Laat je **niet** leiden door een gretige interesse in wat daar wordt vertoond. Cyrillus vergelijkt de voltrekking van de doop met de doortocht door de Rode Zee. Staande voor het water van die zee zagen de **Israëlieten** hun vijand naderen. Zo zien **ook** de dopelingen de duivel hen brutaal en vermetel volgen tot bij het doopbekken. Daarom steken ze afwerend hun hand uit **alsof** hij daar zelf aanwezig was en zweren hem af. Zoals het bloed van de **paaslam**-men het verderf voor de **Israëlieten** afweerde, zo verdrijft het bloed van Christus, het lam zonder smet of gebrek, & demonen. En zoals de Farao in de Rode Zee verdrong, zo verdwijnt de duivel **in** het reddingbrengende water. Maar kijk nu niet weer om naar de smakeloze praktijken van het vroegere leven, **zoals** de vrouw van Lot!

Brieven van Christus

Voor de vroege christenen was de doop kennelijk een zeer ingrijpende overgang naar een ander leven. Zij zagen een grote **tegenstelling** tussen het heidense leven waarin ze vaak waren opgegroeid en het leven dat ze voortaan als christenen mochten leiden voor het oog van God. Dat roept de vraag op, hoe wij die dingen vandaag zien en beleven. Wij **komen** geen afgodsbeelden tegen op de hoeken van de straten. Er worden geen namen van goden genoemd bij sportwedstrijden en dergelijke. Is onze situatie meer comfortabel dan die van de eerste eeuwen? Worden er van ons niet **zulke** duidelijke keuzen meer gevraagd? Of is er ook vandaag **alle** reden om

te breken met de wereld? En de duivel af te zweren? In de sportwereld **hoor** je spreken over 'godenzonen'. Veel tv-programma's zijn volstrekt **normloos** en propageren een **mensbeeld** en een levensstijl, die vragen om tegenspraak en verzet. **Via** onze **ogen** wordt een indringender greep naar ons hart gedaan dan via woorden **mogelijk lijkt**. Maar **ook** via boek en blad worden grote hoeveelheden informatie over ons uitgestort. Hoe inhoudloos en **betekenisloos** het meeste **ook is**, het eist onze tijd en aandacht op, waardoor we aan wezenlijke zaken niet of nauwelijks toekomen. De leegheid van veel gebakken **lucht** dreigt ook onze **ziel** leeg te maken. Terwijl we van het vaak dubieuze **karakter** van een en ander ook niet beter worden. De **geest die God in ons liet wonen, eist Hij geheel voor** zichzelf op, zei **Jakobus**. Dat **vraagt** er toch **om**, dat we ons zeer **kritisch opstellen** tegenover de prioriteiten die ons door het moderne leven worden opgedrongen. Ieder **voor** zichzelf en gezamenlijk **onze** keuzes maken. En zo vorm geven aan een duidelijke christelijke levensstijl, waarin we herkenbaar zijn **als** brieven van Christus, en zijn heerlijkheid weerspiegelen (2 **Korintiërs** 3).

Gereformeerd: balans

Opnieuw **komt** de vraag op: als je zo duidelijk een andere levensoriëntatie hebt, kun je dan wel in deze wereld blijven functioneren? Vraagt dat niet om zo'n **afstandnemen**, dat je je beter in het klooster kunt terugtrekken? Of, zoals **sommige** Afgescheidenen in de vorige eeuw, emigreren naar een gebied waar je het leven in eigen stijl kunt **inrichten**?

De **gereformeerde positie** **is die van een balans tussen een 'niet van de wereld' en een 'wel in de**

wereld'. **Tussen** een negatief geringschatten, afstand nemen en mijden enerzijds en een positief aanvaarden en waarderen aan de andere kant. **Om met** het positieve te beginnen: de wereld **is** in oorsprong een goede schepping van God (Genesis 1, Job 38 en 39). Ze wordt nog dagelijks door Hem in stand gehouden (Psalm 104) en is en blijft zijn rechtmatig eigendom (Psalm 24 en 50). Maar negatief gezien is de wereld een gebied dat bezet is door de boze macht, die **rechten** hier geen bevoegdheden heeft. Feitelijk is **hij** echter de '**overste** (of heerser) van deze wereld' (Johannes 12:31, 14:30, 16:11), de 'god dezer eeuw' of de 'god van deze wereld' (2 **Korintiërs** 4:4), het 'hoofd van de onzichtbare machten', de 'geest die nu werkt in hen die zich tegen God **verzetten**' (Efeziërs 2:2). Deze **feitelijke** situatie loopt op zijn eind, **zijn** dagen zijn geteld (Openbaring 12:7-12) en Christus heeft alle macht (**Openbaring** 11:15, **Mattheüs** 28:18). In deze wereld - eigendom van **God**, maar door de duivel bezet - leeft de christen. Enerzijds krijgt hij daar te maken met vervolgingen (2 **Timoteüs** 3:12). Hij wordt als vreemd ervaren in de wereld die Christus haat en **ook** de christenen. Hij kan zich hier nu niet echt thuis voelen. **Hij** is burger van een hemels **koninkrijk**. Op weg naar een hemels vaderland, pelgrim, vreemdeling en bijwoner. Hij doet niet **mee** met de kwade praktijken van de ongelovigen en dat wordt niet gewaardeerd (1 Petrus 4:4). Anderzijds **kan** hij vandaag hier op aarde als christen een ongestoord en rustig leven leiden (1 **Timoteüs** 2:2). Hij **kan** bezonnen, rechtvaardigen vroom leven in deze wereld in de verwachting van de komst van Christus (Titus 2:11-14). Hij mag het leven liefhebben en goede dagen zien (1 Petrus 3:9-12, Psalm 34).

Innerlijke distantie

Calvijn vertaalde dit **zo**, dat hij voor christenen de taak weggelegd **zag** om met hun leven God te dienen op aarde en in de aardse omstandigheden. En dat zowel in het **privéleven als in** politiek en samenleving. Daarbij moet je echter **oppassen voor een 'beestachtige' liefde voor deze wereld**. Je bent **slechts** vreemdelingen pelgrim en je moet je voorbereiden op het eeuwige leven. Dat bracht voor Calvijn een bepaalde vorm van **afstandnemen met zich mee**. Niet de afstand van het je **terugtrekken** in een klooster. Maar een werken in deze wereld dat een **zekere innerlijke distantie kende**. Daarin zit hij op de lijn van Paulus die in 1 Korintiërs 7:29-31 **ons** erop wijst dat we nog maar korte tijd hebben en dat de wereld in **zijn** huidige vorm bezig is **voorbij** te gaan. Dat geeft een zekere betrekkelijkheid aan **ons** huwelijk, aan **ons** verdriet en onze vreugde en aan **ons** bezitten. En wie zich **bezighouden met aardse zaken, laten zij er niet in opgaan**, zegt hij dan.

Balans in beweging

Deze benadering van Calvijn laat een mooi evenwicht zien, maar het is een gecompliceerd evenwicht dat **niet eenvoudig zuiver te houden is en makkelijk uit balans raakt**.

De Nadere Reformatie en het Piëtisme benadrukten de lijn van de **vreemdelingschap**: de pelgrimsreis van Bunyan en de plaat van de twee wegen.

Het Calvinistisch Reveil van Kuyper en Bavinck vroeg opnieuw om een meer positieve waardering van het aardse en om aandacht voor het kosmische werk van Christus (zoals dat naar voren komt in Kolossenzen 1). Zijn de Gereformeerden die hem op dat spoor volgden (en ook de vrijgemaakte Gerefor-

meerden die dat deden met de kritische correcties die Schilder op punten aanbracht), daarmee niet te ver doorgeslagen in wereldaanvaardende zin en een te groot optimisme over de mogelijkheden voor christenen in deze wereld? Misschien hebben velen vandaag weinig weet meer van wat Kuyper en Schilder voorstonden. Maar zou het kunnen zijn, dat dit optimisme ons parten speelt bij een te argeloze openheid naar de huidige cultuur? Een optimisme en een openheid die in de algemene sfeer van synthese ons de diepe geestelijke antithese uit het oog doet verliezen?

Toewijding aan God heeft als keerzijde breken met de wereld. Positief kiezen voor een leven met de **HERE** brengt als gevolg met zich mee **nee** zeggen tegen wat op gespannen voet daarmee staat. Nog steeds moeten we kiezen tussen twee wegen. Ook vandaag zullen we als we Christus willen volgen vorm moeten geven aan een afzweren van de duivelen van al zijn werken. Ons hart niet verliezen aan deze wereld, maar bij alles wat we doen een eigen stijl vertonen, die laat zien dat wij leven in verbondenheid met God.

Uit de kerken

Zwolle-Centrum

Op zondag 23 januari a.s. zal, zo de Here wil, ds. G. Zomer als predikant aan de Geref. Kerk van Zwolle-Centrum worden verbonden. Zijn werkterrein zal liggen in de Sectie-West-3. Hiervóór was hij predikant van achtereenvolgens de Geref. Kerken te Vlissingen, 't Harde en Bedum. De kerkdienst waarin ds. Zomer intrede hoopt te doen wordt gehouden in de Plantagekerk, Ter Pelkwijkstraat 17 en begint om 19.00 uur.

Steenwijk

Met ingang van 2 januari 2000 zijn de kerktijden van de kerk te Steenwijk gedurende het hele jaar 9.30 en 16.30 uur.

Vroomshoop

Op 14 januari was ds. S. de Waard 55 jaar predikant. Na een hulp-predikantschap in Gouda diende hij de kerken van Maassluis (1945-1950), Hardenberg (1950-1970), Haarlem (1970-1974) en Vroomshoop (1974-1982). Tijdens zijn predikantschap in Hardenberg en in Haarlem was hij tevens leraar bij het voortgezet onderwijs. Hij ging in 1982 met emeritaat en woont thans in Deventer.

IJsselmuiden

Scriba: J.E. Hoving, Rembrandtstraat 28, 8271 AJ IJsselmuiden. Tel. 038-3321087.

...wie wil roemen, moet dat doen
omdat hij Mij kent...

Jeremia 9:21,22

Een druk baasje

De predikant kreeg het steeds **drukker** in zijn gemeente. Naast zijn gewone arbeid **allerlei** extra werkzaamheden. Hij is visitator, wordt **gevraagd** om **lezingen** te **houden**, **schrijft** in **het** kerkblad. Dominee, we willen graag dat u voorzitter wordt van de **liturgie**-commissie. Doe ik, luidde zijn antwoord. Hij is nog **jong** en zo druk als een klein baasje. **Maar** dat is toch niet erg? **Van hard** werken ga je **niet** dood. **Ik** kan er goed tegen, ben aardig **stress**-bestendig, doe mijn werk graag. Ik ben goed gezond, leef gezond en eet **gezond**. Ik heb een goede opleiding op zak. Prima **afge**-stemd op de **praktijk**. En in de tijd dat ik predikant ben, heb ik **verschillende cursussen** gevolgd. Niet omdat er problemen waren **hoor**, **maar gewoon**, preventief. **O** ja, dat ben ik nog vergeten te zeggen: als ik bezig ben met **m'n** preekvoorbereidingen ik leid daarna de dienst, dan preek ik **allereerst** tegen mezelf. Dat heb ik meegekregen in m'n studie. Zo werd het **ook** verteld in **m'n** eerste gemeente: dominee, de eerste zegen is voor u. En zo ervaar ik het ook.

De crisis

Toen kwam de crisis. Niet opeens, **maar geleidelijk**. **Slui**-pend, stiekem, gemeen. Het werd

allemaal wat teveel. Het werk schoot **niet** meer op. Het overzicht was weg. **Kon** zich **moeilijk** concentreren. 's **Morgens** vroeg wakker. Meteen uit bed, de bedachte **oplossing** opschrijven. **Wéér** wat afgehandeld. Maar daar **rust** je **ook** niet van uit. Veel hoofdpijn. Een keertje naar de huisarts. Een paar slaappillen. Fysiotherapie. Een **weekje** weg. Eruit. Terugkomen en de ellende begint opnieuw. **Maar** er was meer aan de hand. Hij voelde dat hij geestelijk op een **droogje** kwam te staan. Het **zat** niet lekker met **zijn** vertrouwen op **God**. Door alle drukte kwam **hij** tijd tekort voor gebed en **bijbelstu**-die, **bezinning** en visie. Hoe kun je dan nog preken? Wat **voor** zin heeft het dan om bij mensen op bezoek te gaan? Om jongeren voor te gaan op de weg **van** vertrouwen op God? De ontdekking dat het tussen hem en God niet goed zat, bracht een keer.

De keer

Hij trok zich terug. Uit de gemeente en uit z'n gezin. Een paar dagen maar. Behalve zijn autopapieren **en een** betaalpas had hij z'n bijbel meegenomen. Hij **ging** lezen, gewoon lezen. En hij kwam iets **moois** tegen. Bevrijdende woorden.

Zo zegt de **HERE**. De **wijze** roeme niet op zijn wijsheid, en de sterke **roeme** niet op zijn kracht, de rijke **roeme** niet op zijn rijkdom,

maar wie roemen wil, **roeme** hierin dat hij verstand heeft **en** Mij kent, dat Ik de **HERE** ben die goedertierenheid, recht en gerechtigheid op aarde doe; want in zulke mensen heb **Ik** behagen, luidt het woord van de **HERE**,

Toen hij deze woorden gelezen had, dacht **hij** lang na en bad tot God: **HERE**, vergeef het mij dat ik teveel van mezelf verwacht, waardoor ik **m'n** gezondheid ondermijn, waardoor ik niet goed **m'n** werk meer kan doen, waardoor ik niet meer gewoon de mens kan zijn, **die ik ben**, waardoor ik **niet** meer kan **reage**-ren, zoals altijd. **HERE**, verlos **mij** van het vertrouwen op mijn eigen kunnen. En laat mij **alles** van U verwachten. Hier is mijn probleem, ik werp het op U, neem het van me **af** en zorg voor Mij. In Jezus' naam.

De terugkeer

Hij keerde vrolijk naar huis terug. Hij was bevrijd. Vrij! God had een last van hem afgenomen. **Hij** pakte zijn werk **weer** op. Had wel pillen nodig de eerste tijd. En hulp in de vorm van **supervisie**. Maar hij stond weer recht tegenover zijn God.

Ds. J. Glas is predikant van de Gereformeerde Kerk te Almelo

GELUKKIG MET JE KRUIS?

K. van den Geest

Gelukkig 2000!

Nederland voelt zich gelukkig. We zijn een tevreden volk. Zo tonen de cijfers van 'millenniumonderzoeken' aan.

Even doorvragend op wat dat geluk dan is, valt vast te stellen dat het gaat om materiële welvaart.

De economie loopt gesmeerd. Huizen, auto's, keukens en tuinen, het kan niet op, het kan niet mooi genoeg.

Over de 'toekomst' maken mensen zich niet druk.

Men blijkt niet verder te kijken dan de eigen horizon.

En die ligt nogal dichtbij: kan ik een beetje relaxed leven?

't Zit in de lucht. Wat cijfers zeggen, proef je in de media en uit gesprekken met medemensen. Geluk, dat hangt blijkbaar af van je omstandigheden.

Om je gelukkig te voelen, goed in je vel te zitten, evenwicht te ervaren in je leven, daarvoor zijn externe zaken kennelijk doorslaggevend.

Als ik maar gezond ben, een prettig huwelijk heb, een fijn huis, dan kan ik geluk ervaren. Uiteindelijk gaat het daar zelfs om in het leven: dat je er iets van maakt, dat je pijn, ongemak, verdriet, gebrek, dat je die dingen een beetje weet te neutraliseren, te elimineren.

Mijn leven mag me niet voor onaangename verrassingen stellen.

Ik wil 't een beetje kunnen overzien, vóórzien.

Onverwachte wendingen, een scheiding, baan kwijt, Wekte,

dood, ze mogen mijn leven niet overhoop gooien.

Laten we de bladzij omslaan, proberen verder te gaan, volgende hoofdstuk.

Gelukkig, ik ben christen?

En christenen?

"Ik ben al zo lang depressief, ben afhankelijk van medicijnen en een tweewekelijkse beurt bij de psycholoog. Waarom wordt 't nog niks met mijn leven? God kan toch niet bedoelen, dat ik m'n hele leven zo verder moet?"

"M'n huwelijk is fake, we communiceren al jaren niet meer, ook niet in bed. Ik kan en wil zo niet meer verder. God kan toch niet van mij vragen, dat ik blijf als m'n huwelijk een hel is?"

"We zijn gaan samenwonen omdat het makkelijker was. Terug kunnen we niet meer. Trouwen, daar zijn we nog lang niet aan toe. Waarom kan de kerk daar niet mee leven? God kan toch niet het onmogelijke van ons vragen?"

We zoeken naar uitwegen.

Oplossingen.

Ik begrijp dat, toon begrip ook.

Wat zou ik zelf doen, per slot van rekening.

Vraagt God van ons, dat we zo veel pijn en gemis en strijd gewoon dragen en incasseren? Dat kan Hij toch niet willen? God wil toch zeker ook, dat we een beetje gelukkig zijn?

Anderen beweren dat juist wel: dat 't geloof in God rust geeft. Pijn, verdriet en gemis worden draaglijk als ik beseft, dat God er

is, er een bedoeling mee heeft. En als ik het hier en nu niet krijg, dan weet ik: eens zal Hij alle tranen van onze ogen afwissen. En we praten wat meewarig over mensen die dat missen: wat zijn die mensen toch arm... En wat zijn wij gelukkig toch rijk...

Maar is dat dan dat 'geluk', dat God ons geven wil?

Is het trouwens wel waar, dat God ons gelukkig wil maken?

Tenminste, wat voor soort geluk bedoel je dan eigenlijk?

Denk je heus, dat christenen blijde mensen zijn, omdat ze weten: eens wordt alles nieuw?

Geluk: je kruis dragen

"Vele scharen reisden met Hem mee, en zich omkerende zei Hij tot hen: Indien iemand tot Mij komt, en niet haat zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broers en zussen, ja zelfs zijn eigen leven, die kan mijn discipel niet zijn. Wie niet zijn kruis draagt en achter Mij komt, die kan mijn discipel niet zijn" (Luk. 14, 25-27).

Wat is dat?

Velen reisden met Jezus mee.

Wisten zij veel? Ze reisden achter Hem aan, omdat ze geluk proefden.

't Liep storm, waar Jezus kwam. Wat 'n gezinnen en spectaculaire wonderen!

Waar Hij kwam, maakte Hij mensen blij, gelukkig.

Hun leven werd weer heel, hun leed en gebrek werd weggenomen.

Vele scharen: mensen drommen samen waar het leven weer zo wordt dat je lekker in je vel zit. Ze lopen alle mogelijke genezers na, als gewone dokters al zo lang **geen resultaat meer hebben** opgeleverd... Jezus **was** hun laatste hoop, na al die specialisten.

Maar Jezus **keert** zich plotseling om. "Indien iemand tot Mij **komt...**" Ze reisden achter Hem aan. Maar **komen** tot Hem? Dat is toch **wel** wat anders. Achter Hem **aan reizen, dat doen er zo veel**: hele scharen. Maar 'tot Hem komen', dat is **een persoonlijke keus**. Een keus die slechts enkelingen **maken**. Want het is een keus die wat kost. Het kost je **misschien** dat waar je gelukkig mee bent. Je **huis**, je familie, je eigen **leven(tje)**. Je gezin, gezondheid, je **geluk** misschien.

De meereizigers, die willen 'geluk'. Die echte volgelingen, die tot

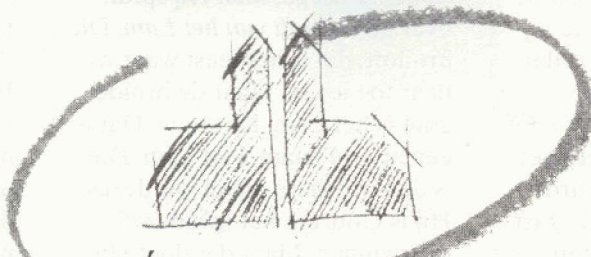
Hem koken, hebben iets anders bij Hem ontdekt. "Wie niet **zijn kruis** draagt en achter Mij **komt**, die kan mijn discipel **niet zijn**". Wie het vatten kan, die vat het. Wie niet geluk maar vrede met God zoekt, die vat het. **Want wat is Jezus volgen? Welke weg ging Hij? Om tot zijn glorie en koninkrijk te komen?** Inderdaad: de **weg** van het **kruis**. De **weg** van lijden en leed, van pijn, eenzaamheid, verdriet, **wan-**hoop. Kennen **wij** die **weg**? In een tijd van 'geluk'? Dat **je** een kruis draagt omdat Hij het wil? In het **vertrouwen**, dat die **weg** **echte vrede geeft**. Nee, **niet vrede in de zin** van verwijdering van die pijn om 't onbegrip van je familie, dat gemis van je geliefde, dat verdriet om je kinderen, die eenzaamheid in je huwelijk. **Misschien moet ik dat dragen. Om Christus. Als mijn kruis.** Mag ik dan **niet tegen leed strijden?**

Mag ik dan niet zoeken **naar** genezing, **naar** oplossing van mijn problemen, naar een **uitweg** uit **mijn** eenzaamheid en frustratie? Moet ik dan geen hulp gaan zoeken bij een **maatschappelijk** werker, een **psycholoog**, een iriscopist? Vind eerst je rust en vrede eens bij Christus. Zoek Hem in je dagelijkse gebed. Ervaar dat Hij je aanvaardt. Ik mag met mezelf naar Hem toe. Zo gebroken en **on-af, zo miserabel en miezerig als het allemaal is.**

Geloof maar: Hij wordt **je** meer waard dan je leven. Meer dan je **geluk**. Wat is geluk...

Ds. K. van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Hengelo

donatus

Verzekert
van Avondmaalstel tot Zadeldak
alles onder uw kerkelijk dak!

Verzekerd zijn bij Donatus is een geruststellend gevoel.
Al sinds f825 **de** verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor al uw andere **verzekering**sangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek.

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollandlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

We kijken vandaag vooruit op de schooldag. Dat **pust** bij het thema: **Verwachting van Gods toekomst**. Maar dat moet wel langer duren dan één dag. **Uitzien naar Christus' komst, dat blijft nodig. Elke dag opnieuw. Muur dat is niet altijd even makkelijk. Je aandacht wordt gauw af — leid. Je blik wordt soms gevangen in wat er vandaag speelt. En dan kun je gemakkelijk bijziend worden. Je staart je blind op wat geweest is. Of op wat nu aan de orde is. Maar er is een plek, waar dat genezen kan. Waar we met recht leren uit te kijken. Ik bedoel het Heilig Avondmaal. We vieren immers Avondmaal totdat Hij komt. Aan die tafel ontvangen we samen als gemeente een vooruitziende blik.**

1 Gegronde verwachting

Samen vooruitzien. Daar gaat een **enorme** stimulans van uit. Je leert weer **gezamenlijk** uit te kijken naar het doel. En wat is **dat doel** dan? Als **God** dat doel tekent is geen woord te groot. Of te duur of te feestelijk. Het heet een bruiloft. Een nieuwe aarde. Het is alsof God alles uit de kast haalt om het feest te tekenen waarheen we op weg zijn.

En onderweg is het Avondmaal dan een mijlpaal. Een bemoediging: Weet je nog, waarheen we op weg zijn? Heb je het doel nog **voor** ogen. Zo **tilt** God **onze** ogen over het heden heen **in Zijn toekomst**. Maar die toekomst komt niet zo maar uit de lucht vallen.

Daar is veel voor gegeven. Dat is het **aparte** van het Avondmaal. We kijken terug en we kijken

vooruit. We **gedenken** en we verwachten.

Die twee dingen heeft God Zelf samengevoegd, toen Hij sprak over de **bruiloft van het Lam**. Die **bruiloft**, dat is het feest waar we naar toe leven. Maar de bruidegom is het Lam. Het Lam. Dat is een aparte **naam**. Het Lam. Dat is de kwetsbare naam van Jezus. Hij is God, die het kwade wil overwinnen. Maar dat doet Hij op een wonderlijke manier.

Als wij **kwaad** ontmoeten. Dan zetten **we** er gemakkelijk kwaad tegenover. Dat **komt** omdat het kwaad **onze** macht te boven gaat. Uit alle macht probeer je er grip op te krijgen. Met geweld wil je het stuiten. Maar het **ontglipt** je toch. Maar Hij kan dat aan. Dat is zo wonderlijk. Hij zocht het **kwaad** op. Daarom werd God **ook** een mens. Een kwetsbaar Lam.

Hij zocht het kwaad op. En Hij overwon het met Zijn goedheid. Het maakte Hem wel kwetsbaar. Want Hij draait het kwaad niet zo maar de nek om. Hij zegt: **Kom** maar hier met al dat **kwaad**. **Leg** het maar op **mijn** schouders. Ik kan dat hebben. En dan zie je om zo te zeggen al dat kwaad op Hem neerkomen. En het heeft **Hem** vermorzeld.

Je voelt dat gewoon aankomen in de bijbel. Want **vanaf** het **begin** was een Lam bestemd om geslacht te worden. Maar ... Dan **kwam** het. Dat bloed. Daar **was** iets mee. Dat bloed, dat streek je aan de deurpost. En dan ging de **dood** jouw huis voorbij. **Zo** gaat het **kwaad** voorbij. **Als** het **Lam** je beschermt. Kwetsbaar tot de dood. Maar daardoor sterker dan het kwaad. Hij is het Lam, dat de zonde van deze wereld wegneemt.

Het Lam, dat is de kwetsbare naam van Jezus. Die naam waarmee Hij zegt: Ik geef me. Tot het uiterste. Kijk, en **HIJ** is de bruidegom. Ik leg daar sterk de nadruk op. Want pas dan kun je er **fiducie** in hebben dat het feest straks doorgaat. Er is **gegronde verwachting**. Dat is de **kern** aan het Avondmaal. We kijken **terug** naar Golgotha. Daar gaf het Lam **Zich**.

Maar daarom **kijken we** vol verwachting uit. **Straks** viert Hij het grote feest. Het feest van de **overwinning** op het kwaad. **Als** er één is die dat waar kan maken, dan **Hij**. Het bloed van het Lam, dat overwint het

kwaad. **Vol** verwachting **kijken** we daar naar uit aan tafel. Het kwaad in **ons** leven. Het kwaad in de gemeente. Het **kwaad** in de wereld. Wie kan het aan? Het **Lam**.

Daarom verkondigen we Zijn dood. En **kijken** met reikhalzend verlangen uit naar Zijn feest. Nu kan ik over het kwaad **heenkijken**. Het **kwaad** dat me **vaak** bij de strot grijpt. Nu heb ik vertrouwen dat het goed **komt**. Er is gegronde verwachting. Aan Zijn **tafel** leer ik verder **te kijken**. Ik zie een wereld **aankomen**, waar **God thuis is**.

2 Met andere ogen

Aan het Avondmaal leer je dat **ook** echt: je blik te scherpen. Je leert om met andere ogen te **kijken**. En dan ontdek je de werkelijkheid van God. De **viering** is daar eigenlijk op ingericht: Kijk naar Christus Het brood **wordt gebroken**. **DIT** is het lichaam van Christus. Maar ook: Kijk nu **geestelijk**. **Kijk** dieper. **Blijf** niet hangen in die **uiterlijke tekenen**. Maar de harten omhoog. In de hemel **waar** Christus is. Daar **zien** we **Jezus** met heerlijkheid en eer **gekroond**.

En **kijk** daarna dan eens om je heen. Dan leer je te onderscheiden: Dit is nu het lichaam van **Christus**. Je **ontvangt** er je plaats. En je ontvangt **die anderen als** mede-leden van Christus De viering is er als het ware op ingericht. **h** leert met andere ogen te **kijken**. En **als** je dat dan allemaal ontvangt, ja dan krijg je iets van **de ziener**, die de contouren ontwaart van het **koninkrijk**. Met andere ogen **kijk** je naar de gemeente. Je ontdekt de genade. Je proeft de gemeenschap. Je onderscheidt het lichaam van **Christus**.

Zo kan verwachting gaan groei-

en, Wat God nu geeft, dat is een voorschot. Je proeft dat **de Here goed** is. Maar als dat een voorproefje is, dan ga je **naar meer verlangen**. En daar krijgt het **Avondmaal** precies de plaats die Christus wd. De eerste keer dat Hij het vierde zei **Hij** dat: Straks zal ik de wijn nieuw drinken met U. In het **koninkrijk** van mijn Vader. Daarom kloppen de harten vol verwachting **aan tafel**. We vieren dit feest **totdat Hij komt**.

Zo **komt** er een nieuwe **blikrichting** in **ons** leven. Samen **gaan** we uitzien. En in dat uitzien worden **onze** harten verenigd. Die vooruitziende blik geeft hoop op **de toekomst**. **Hoop die leven doet**. **Leven** dat groei mogelijk maakt.

3 Geestelijk zien

Dat belooft **dus** veel. Of **liever**: God **belooft** veel. En dan is de vraag: Zien we daar nu ook iets van? Vind je dat terug in de **praktijk**?

Ik kan daar geen algemeen antwoord op geven. Dat wil ik ook **niet**. Wel valt mij dit op: Veel **mensen zeggen**: "Ik moet er **wel** **steeds weer** bij bepaald worden." Er is ook zo veel dat de aandacht afleidt. **De dingen** van **deze** wereld. **De vragen** die spelen in de **kerk**. **De ontwikkelingen** in je **eigen leven**. Dat kan zich **allemaal** schuiven tussen **ons** en **Gods grote** toekomst. Midden in die werkelijkheid kan het Avondmaal een geweldige **kracht** zijn. De maaltijd van de gegronde verwachting.

Laat daarom het **Avondmaal** een kern blijven in **onze** liturgie. **Ik** zeg dat **ook hierom**: Er zijn **soms mensen die iets missen** in dat feest. Ze verlangen naar andere **vormen**. Naar een nieuw formulier. **Maar** anderen schrikken daarvan. **Raken** we zo **geen** belangrijke dingen kwijt? **Als je**

vertrouwde vormen loslaat, laat je dan straks niet **alles** los? Het is denk ik heel gevaarlijk. Als juist het Avondmaal dan inzet **van** tegenstellingen wordt. Waar we samen vooruit zouden moeten **kijken**, staren we **ons juist blind op eigen en elkaars meningen**.

Maar dat is toch niet nodig. We mogen ons toevertrouwen aan God de Heilige **Geest**. Hij is het toch die de verwachting van Christus levend houdt. En de Geest en de bruid zeggen **kom**. **Samen zijn we bruid**. **De Geest wil niets liever dan ons verbinden** aan de **bruidegom**. Daarom moet juist **onze** Avondmaalsviering levend blijven en krachtig. Ik wil dat naar twee **kanten** toespitsen.

Veel **avondmaalsgangers** ervaren een **probleem rond** de viering. "Het doet me weinig" **zeggen** ze dan. Hoe komt dat? Je kunt dan **wijzen naar een lang formulier**, naar saaie **diensten**, naar starre **vormen**. En al gauw km dan de **roep** om vernieuwing opkomen. Maar er is **één ding** buiten beeld gebleven: **Hoe** ga je **naar de tafel**? Verwacht je het van de Geest? Wat je meeneemt van de tafel hangt **af van wat je er mee naar toeneemt**. Verwacht je dat de **Geest** je de **genade** van Christus uitdeelt? Dan **zul je** die **genade ook** ontvangen. Dan pas is je hart **echt boven**. Dan pas leer je verder te kijken.

Maar aan de andere kant kan het **ook** vast komen te **zitten**. **Als** mensen het **wel** goed vinden. - "We vieren het zoals we dat altijd **gedaan** hebben. En waarom zouden we het anders doen." Als daar niet iets van verlangen in doorklinkt. De **wens** om **meer te krijgen**. **Om toe te nemen**. Om te groeien naar Christus toe. Dan staat de verwachting stil. En je blik wordt **weer** bijziend.

Hoe kan dat? Het gebed om de Geest is toch de **kern** van het avondmaal. Voor we aan tafel gaan bidden we: Wilt u door de Heilige Geest in ome harten bewerken, dat wij ons met oprecht vertrouwen aan uw Zoon Jezus **Christus** ons hoe langer hoe meer overgeven. Dat gebed om de Geest. Daar valt de **beslissing**. Blijf je daar buiten voor een deel of **helemaal**. Dan wordt het Avondmaal een stilstand feest. En je gaat je verkrijken op wat voor ogen is. Je staart je blind op uiterlijke dingen. Of op de mensen aan de tafel.

In dit gebed om de Geest valt de beslissing. Wat is het belangrijk om dat levend te houden. Om daar bewust mee om te gaan. Dat mag het hart zijn van het Avondmaal. Dan ontvangen **we** echt de genade van Christus. Dan onderscheiden we echt het lichaam van Christus. Dan verwachten we echt de komst van Christus. Op dit punt kunnen **we** verder komen met elkaar. Want door de Geest ga je zien wat echt belangrijk is. Hij kent maar één doel: de komst van het Koninkrijk. Dat wordt dan **ook ons doel**. Als **we** door Hem **ons** laten leiden. **Ons gezamenlijk** doel. **Op weg** daar **heen** kan juist de tafel ons bij elkaar brengen. Steeds opnieuw. Juist aan de tafel zien **we** elkaar zitten. En **samen** zien we uit naar de dag dat dit nooit meer ophoudt.

¹ Schooldagtoespraak 1999

Dr. C.J. de Ruijter is hoogleraar in de Predikkunde aan de Theologische Universiteit te Kampen

U uit de kerken

Amersfoort-Noord

Gelet op de explosieve groei die de **Gereformeerde kerk** van **Amersfoort-noord** de afgelopen jaren heeft doorgemaakt, werd door de kerkenraad de noodzaak onderkend om op grond van pastorale overwegingen over te gaan tot splitsing van de kerk in een viertal **kerken**. **Ook vanuit de gemeente** is de wens **kenbaar** gemaakt om **over te gaan tot kerksplitsing**.

In haar vergadering van 9 september 1999 heeft de classis Amersfoort met deze splitsing ingestemd. Het **splitsingsbesluit** is door de kerkenraad in haar vergadering van 24 november 1999 genomen. De splitsing is op 3 januari 2000 geëffectueerd door het verlijden van de notariële **splitsingsakte**.

De gemeente van Amersfoort-Noord zal dan als volgt zijn opgesplitst:

Amersfoort-Hoogland
Predikant: G. Zomer Jzn, Tolick 106,3828 HH Amersfoort, (033-4890676), e-mail: **zomer@planel.net.nl**

Kerkenraad: scriba: C.W. Storm, Hamseweg 115,3813 CZ Amersfoort (033-4808334), e-mail: **keja.storm@wxs.nl**

Amersfoort-Emiclaer
Predikant: M.J.C. Blok: Marcel Breuererf 17,3822 VB Amersfoort, tel/fax. 033-4561950.
Kerkenraad scriba: A.J. Barelds, Lieven de Keyerf 16,3822 TE Amersfoort (033-4551251), e-mail: **bbarelds@worldonline.nl**

Amersfoort-De Horsten
Predikant: J. Boersma: Amelisweerd 121,3813 XE Amersfoort (033-4803053), e-mail: **jan.boersma@worldonline.nl**

Kerkenraad: scriba: Jac. Aalbers, Nijenrode 95,3813 NV Amersfoort, (033)-4806635), e-mail: **aalplen@worldonline.nl**

Amersfoort-Nieuwland
Predikant: vacant
Kerkenraad: scriba: J.B. Gelderblom, Laan van Duurzaamheid 51,3824 DZ Amersfoort (033-4550650), e-mail: **Jacobo@het-net.nl**

TWIJFEL IN JE GELOOF?

B. Kamphuis

evangelisatie en zending

De vereniging 'Evangelisatie en Recreatie' hield op 30 oktober j.l. een thema-vergadering met als motto 'Je hebt wat te vertellen'. Op die vergadering was mij gevraagd iets te zeggen over het onderwerp twijfel.

Kun je als gelovige twijfelen? Is het mogelijk dat je twijfelt, terwijl je gelooft? Ben je dan eigenlijk nog wel een gelovige?

Mág je als gelovige twijfelen? Is het eigenlijk niet zondig om te twijfelen? Verbiedt God het niet?

Moet je uitkomen voor je eigen twijfels, ook als je evangeliseert? Of moet je jezelf met je twijfels wegcijferen, terwille van de boodschap?

Allemaal vragen rond twijfel in je geloof. Vragen waarmee we naar de bijbel toe moeten gaan. Wat heeft Gods Woord ons hierover te zeggen?

Graag wil ik met jullie twee korte stukjes uit de bijbel lezen die hierop betrekking hebben.

Het eerste is *Jac. 1, 5-8*. In de vorige venen gaat het over groeien in je geloof, juist in de problemen. Daarna zegt **Jacobus**:

(5) Indien echter iemand van u in wijsheid tekort schiet, dan bidde hij God daarom, die aan de n geeft, eenvoudigweg en zonder verwijt; en zij zal hem gegeven worden. (6) Maar hij moet bidden in geloof, in geen enkel opzicht twijfelende, want wie twijfelt, gelijkt op een golf der zee, die door de wind aangedreven en opgejaagd wordt. (7)

Want zulk een mens moet niet menen, dat hij iets van de Here zal ontvangen, (8) innerlijk verdeeld als hij is, ongestadig op al zijn wegen.

Het tweede bijbelgedeelte is *Mar. 9, 21b-24*. Er is een door een boze geest bezeten jongen, die de discipelen niet konden genezen. Jezus vraagt dan aan de vader van die jongen:

(21b) Hoelang is het al, dat dit hem overkomt? (22) Hij zeide: Van zijn kindsheid af; en dikwijls heeft hij hem ook in het vuur en in het water gedreven om hem een ongeluk te doen krijgen. Maar als Gij iets kunt doen, help ons en heb medelijden met ons! (23) Jezus zeide tot hem: Als Gij kunt! Alle dingen zijn mogelijk voor wie gelooft, (24) Terstond riep de vader van de knaap uit en zeide: Ik geloof, kom mijn ongelooft te hulp!

Het slot van het verhaal is dan dat Jezus met grote macht de boze geest uitdrijft.

Kloppen die twee bijbelgedeelten wel met elkaar? **Jacobus** zegt: Je moet bidden in geloof. Je mag absoluut niet twijfelen, want dan krijg je niets. Maar die vader uit het verhaal van **Marcus**, die heeft

helemaal niet zo'n vast geloof. Hij heeft geloof en ongelooft tegelijk. Je kunt ook zeggen: hij heeft twijfel in zijn geloof. En toch krijgt hij wat hij vraagt.

Hoe is dat nu met elkaar te rijmen?

Laten we ons eerst eens afvragen wat die twijfel is, die **Jacobus** verdeelt. Hij heeft er in vers 8 over dat iemand die twijfelt innerlijk verdeeld is. Letterlijk staat er: hij heeft twee zielen. Je kunt ook zeggen: hij is dubbel hartig. Zo 'n twijfelende bidder is dus niet met heel zijn hart op God gericht. Hij doet wel of hij het van God verwacht, maar in feite is dat niet zo. In feite verwacht hij ook het nodige van zichzelf of van anderen. Want van God kun je toch niet echt zeker zijn. Hij maakt een voorbehoud bij zijn gebed.

Maar dat is nu net precies ook het punt dat Jezus aanpakt in *Mar. 9*. De vader van die jongen zegt: "Als U iets kunt doen, help ons en heb medelijden met ons". Een aangrijpend gebed, zou je zeggen. Maar ook een gebed vol twijfel: "Als U iets kunt doen ...". Daar legt Jezus dan ook precies de vinger bij: "Als U kunt! Alle dingen zijn mogelijk voor wie gelooft". Jezus mist echt geloof bij deze man. Dat is het eigenlijke probleem.

Trouwens, dat is niet alleen het probleem van die man. Het is ook het probleem van de omstanders. Jezus had in hetzelfde verhaal al eerder moeten verzoeken (19): "O, ongelovig

geslacht, hoelang zal Ik nog bij u zijn? Hoelang zal Ik u nog verdragen?" Al die mensen **twijfelen** aan de macht van Jezus. Daarom kunnen ze niets beginnen tegen die boze geest. Deze twijfel wordt dus niet goed-gepraat in dit verhaal. Wat dat betreft ligt Mar. 9 helemaal op één lijn met Jac. 1: twijfel aan God, twijfel aan Jezus gast niet bij het **geloof**.

Dat is juist het wonder van dat verhaal in **Mar. 9**: dat die twijfel wordt overwonnen. Het grootste **wonder** is niet de uitdrijving van die onreine geest. Het grootste wonder is de doorbraak van het geloof bij die vader. Hij bekeert zich van dat 'als U kunt'. Hij roept het uit: '**Ik geloof!**'. Jezus heeft hem geloof **gegeven**. Hij twijfelt niet meer aan Jezus: macht. Waar twijfelt hij dan nog **wel** aan? Hij twijfelt **aan** zichzelf: "Kom mijn ongelof te hulp". Hij weet hoe groot de macht van het ongelof is. Wat hemzelf betreft zou hij er zo maar weer een prooi van **kunnen** worden. Daarom roept hij Jezus aan. Hij heeft de afgrond van zijn eigen **twijfel** ontdekt. En **hij** vlucht naar Jezus, de enige aan wie je nooit hoeft te twijfelen.

Dat is de boodschap van **Mar. 9 en van Jac. 1**: aan **God**, aan Jezus hoef je nooit te twijfelen. **Twijfel** als gelovige niet aan Gods **liefde** en niet aan Jezus macht. Maar pas **op voor jezelf**. Bouw niet op **jezelf**. Bouw niet op je eigen geloof. Je hebt alle reden om daaraan te twijfelen.

Laten we proberen daarover nog wat verder door te denken. Het gaat over '**Twijfel in je geloof**'. **Wat** is dat geloof eigenlijk, waarover we spreken. Is geloof dat je een heleboel weet over God en over Jezus en over de bijbel en ga zo **maar** door? Als dat geloof is, dan is twijfel dat je je afvraagt of het allemaal wel echt **waar** is. **Bestaat** God wel? **Is** Jezus werkelijk opgestaan uit de dood? Is

de bijbel echt betrouwbaar? Dat is een **vorm van** intellectuele twijfel. **Twijfel** die heel veel voorkomt.

Toch gaat echte twijfel in je geloof dieper. Want het geloof **zelf** gaat dieper. Kennis hoort wel bij het geloof Maar het is pas echt **geloof als** er vertrouwen op God bij komt. Als er een wezenlijke relatie met God is. Echte twijfel heeft dan ook altijd met die relatie te maken. Dat **wil** zeggen: je bent **er** zelf in betrokken, met je eigen existentie. Echte twijfel in je geloof kun je daarom **existentiële** twijfel noemen.

In het geloof heb je een relatie met God en twijfel heeft daarop betrekking. Nu heeft een relatie twee polen. In dit geval: God en de mens; God en jijzelf Twijfel in de relatie kan op elk van beide polen betrekking hebben. Je kunt **twijfelen** aan God, of aan **jezelf**. Van beide kanten kan de relatie bedreigd worden.

Wat we nu geleerd hebben uit die beide bijbelgedeelten is: in de relatie van het geloof mag **de** twijfel niet op God gericht zijn. Zulke twijfel is volstrekt ongepast. Bedenk wie God is: Hij geeft aan allen die **Hem** bidden eenvoudigweg en zonder verwijt. Bedenk wie Jezus is: alle boze geesten moeten Hem gehoorzamen. Aan deze pool in de relatie valt niet te twijfelen. Op **Gods trouw** en macht kun je altijd rekenen. Maar hoe zit het met die andere pool? Hoe zit het met **onszelf**? **Om** dat te weten te **komen** hoeven we alleen maar te bedenken wat het **christelijke** geloof inhoudt. Geloven in Jezus Christus betekent dat je alles van Hem verwacht, alles van Gods genade in Jezus. **Alles** van Hem, dat betekent: niets van jezelf Je kunt jezelf **niet verlossen**; niet door je goede **werken**, niet door dat jij zo'n goede gelovige bent, niet door jouw diep geestelijk leven. Jezus is de enige Heiland. Want zelfs in het mooiste, het

beste in **ons** leven zit nog het kwaad van de zonde.

Daarom heb je alle reden om te twijfelen aan deze pool van de relatie. Juist in het christelijke geloof leer je het, te vertwijfelen aan alles wat je van jezelf in huis hebt. Je leert jezelf **kennen** in je machteloosheid om uit jezelf het **goede** te doen, in je ongelof en **kleingeloof**, in je wispelturigheid: de ene keer ga je voor de dienst van de Here, de andere keer vergeet je **Hem** bijna. **Twijfel** in je geloof? Jazeker, zolang je naar **jezelf kijkt**. Op jezelf kun je **niet** bouwen. Dat kun je alleen maar op de Here, op zijn genade en op zijn trouw. **Kom** daar **ook** maar voor uit. Kom er voor uit tegenover de Here, net zoals die vader deed: Ik **geloof**, **kom** mijn **ongelof** te **hulp**. Dat is de enige manier waarop je twijfel **overwonnen kan** worden.

Kom er ook voor uit tegenover elkaar. Daarvoor heeft de Here ons juist aan **elkaar** gegeven, **om elkaar** te helpen in de strijd van het **geloof**. We zijn niet geroepen om tegenover **elkaar** maskers te dragen, zodat we **allemaal** perfecte christenen lijken. Zoals we **elkaar** onze zonden **mogen** belijden, zo mogen we elkaar ook onze twijfel belijden. Dan juist kunnen we elkaar ook steunen in het **geloof**, dat alles van de Here verwacht. **Ook als** je het evangelie doorgeeft, hoef je niet te doen alsof jij boven alle twijfel verheven bent. Je wilt de mensen toch juist vertellen dat **Jezus** de enige is. Die boodschap zou je in de weg gaan staan, als je jezelf presenteert **als** een christen die het al heel ver geschopt heeft. Laat jezelf maar zien als iemand die het **ook** steeds weer moet bidden: ik geloof, **kom mijn** ongelof te hulp. Dan juist kun je wijzen op oneindige goedheid van onze God, de God die aan iedereen geeft, eenvoudigweg en zonder verwijt, de God aan wie je nooit **heeft** te twijfelen.

'Loof nu mijn ziel de Here'

lied van de week

Het lied van de week voor zondag 30 januari a.8, 'loof nu, mijn ziel, de Here', is een vertaling van 'Nun lob mein Seel, den Herren'. Dat lied ontstond in de begintijd van de **Reformatie**. Drie namen die met dit lied in verband staan illustreren dat: Johann Gramann, Johann Kugelman en hertog Albrecht.

Gramann, Albrecht en Kugelman

Johann Gramann (1487-1541) is de dichter van het lied. Gramann was in 1519 nauw betrokken bij de discussie tussen Luther en dr. Johann Eck in Leipzig; hij was namelijk de secretaris van dr. Eck. Gramann was zo onder de indruk van Luthers argumenten tijdens deze discussie dat hij zich bij de de Reformatie aansloot. In 1525 werd hij op aanraden van Luther tot predikant van de Altstädter Kirche in Koningsbergen benoemd. Koningsbergen (in het tegenwoordige Litouwen) was het centrum van het toenmalige Oost-Ruisen en Gramann geldt als een van de reformatoren van die regio.

Het hertogdom Ruisen kon gewonnen worden voor de Reformatie dankzij de vorst van het gebied, hertog Albrecht (1490-1568). Voor Albrecht was de Rijksdag te Neurenberg (1522/23) het keerpunt geweest; hij sloot zich daarna bij de Reformatie aan en toen hij in 1525 hertog van Pruisen werd, voerde hij in zijn rijksgebied de Reformatie door.

Hans Kugelman (ca. 1495-1542) was de kapelmeester van Hertog Albrecht. In 1527 publiceerde hij

het eerste Oostpruisische gezangenboekje, 'Königsberger Gesangbüchlein', naar voorbeeld het eerste gezangboekje van de gemeente te Wittenberg (*Enchyridion geistlicher gesenge vnd psalmen für die leyen*, Wittenberg 1525). Enkele jaren later verscheen zijn bundel *Concentus novi*, met een aantal belangrijke meerstemmige zettingen die representatief waren voor de stijl van de kerkmuziek uit deze beginperiode van de Reformatie.

Psalm 103

'Nun lob mein Seel, den Herren' is niet alleen een van de oudste reformatorische kerkliederen, het is ook een van de eerste reformatorische psalmlieder. Luther had het initiatief genomen tot deze psalmlieder, berijmingen van de bijbelse psalmen. Hij zag dergelijke liederen als een goede manier om de oudtestamentische bijbeltekst te actualiseren en te duiden. De psalmen werden in de Lutherse traditie overigens niet alleen in deze berijmde versies gezongen, maar ook in meerstemmige onberijmde zettingen. Luther had zelf voor de psalmlieder het voorbeeld gegeven met zijn bewerking van psalm 117 'Es wolle Gott uns gnädig sein' (1524). Johann Gramann volgde op verzoek van Hertog Albrecht zijn voorbeeld met een bewerking van psalm 103 (voor 1530). 'Nun lob mein Seel, den Herren' werd een zeer geliefd lied; illustratief is dat Hans Kugelman, de maker van de melodie, in zijn meerstemmige

bundel *Concentus novi* (zie hierboven) maar liefst vier zettingen van dit lied opnam!.

In één opzicht verschilden 'Nun lob mein Seel, den Herren' van de meeste andere psalmlieder: Luther ging in zoverre vrij met de oorspronkelijke tekst om dat hij de ruimte nam voor christologische elementen in de tekst. Gramann doet dat niet. Maar al vrij snel, dat wii zeggen voor 1549, werd aan het lied een vijfde strofe toegevoegd met een lofzang op de Drieëenige God: 'Sei Lob und Preis mit Ehren/ Gott Vater, Sohn, Heiligem Geist!/ Der wolle in uns mehren,/ was er aus Gnaden uns verheißet,/ daß wir ihm fest vertrauen,/ uns gründen ganz auf ihn,/ von Herzen auf ihn bauen,/ daß unser Mut uns Sinn/ ihm allezeit anhangen./ Drauf singen wir zur Stund;/ Amen, wir werd'n's erlangen,/ glaubn wir von Herzensgrund.'!

Tekst

Voor het Liedboek maakt Ad den Besten een vertaling van 'Nun lob mein Seel, den Herren': 'Loof au, mijn ziel, de Here'. Hij sloot aan bij de oorspronkelijke vier strofen van Gramann, en nam de trinitarische vijfde strofe niet over.

We kunnen ons, als gereformeerden, die sinds jaar en dag beschikken over een berijmde versie van psalm 103, afvragen of een tweede berijming nodig is. Als we de beide berijmingen naast elkaar leggen, springt het meest opvallende verschil tussen beide liederen echter direct in het oog. De berijming uit het

15 Loof nu, mijn ziel, de
Nun lob, mein Seel, den Herren
naar Psalm 103

Johann Kugelmann 1540 / gewijzigd

15 (vervolg)

3 De Heer is als een vader,
die voor zijn kinderen 't beste wil;
wie Hem vertrouwend naadren,
die geeft Hij rust, die maakt Hij stil.
Hij immers kent ons broze
bestaan, want stof zijn wij,
— een teer geluk, als rozen
zo schoon, zo snel voorbij;
als gras zijn wij, als blaren, —
wanneer de najaarswind
door 's levens boom komt varen,
wie is er die ze vindt?

4 Maar 't rijk van Gods genade
staat vast en blijft in eeuwigheid.
Zijn trouw komt hun te stude,
die Hem getrouw zijn toegewijd.
Gij engelen, sterke helden,
die doet zijn heilig woord,
nooit moede ons te melden
al wat gij van Hem hoort, —
looft Hem, — gij zult Hem geven
de lof van 't gans heelal;
en gij mijn ziel, mijn leven,
loof gij Hem bovenal!

Johann Gramann (1487-1541)
Vertaling Ad den Besten, geb. 1923

Kerkboek **vraagt negen** strofen terwijl lied 15 het met vier af kan. Natuurlijk is lied 15 daarvoor compacter, maar het verwoord wel de lijn van deze prachtige psalm. Bovendien maakt juist die beknopte omvang het **mogelijk om de psalm** in zijn geheel te zingen. **Natuurlijk** is een van de eerste mogelijkheden waar aan te denken **valt de lofprijzing** na het avondmaal; 'Looft nu, mijn ziel, de Here' kan op dat moment heel goed de gesproken versie van **psalm 103** vervangen; wordt het lange formulier gebruikt, dan kan de tweede helft van de lofprijzing (vanaf: 'Hij heeft ons zo liefgehad, dat Hij zijn eigen **Zoon** niet gespaard heeft....') in één adem door **na het slot van strofe 4** uitgesproken worden.

Melodie

Lied 15 mag dan 'slechts' uit vier strofe bestaan, de strofen op zich zijn wél lang, maar liefst 12 regels. Beurtzang is dus een goe-

de optie; bijvoorbeeld de strofen 1 en 4 door allen, de overige twee strofen door aparte groepen.

De melodie van het lied vormt een nauwe eenheid met de tekst. Het is een drielellige melodie, vrolijk, blij en levendig. De melodie is in de zogenaamde **barvorm** geschreven. Dat wil zeggen dat de eerste helft bestaat uit twee gelijke delen, de zogenaamde **stollen**. In dit geval zijn dat de regels 1-2 en 3-4. De tweede helft van het lied is het Abgesang, in dit geval de regels 5 t/m 12. Deze **barvorm** is typerend voor liederen uit de begintijd van de Reformatie. Hans Kugelmann, de componist, baseerde zijn melodie op een ouder, 15de-eeuws lied, 'Weiß mir ein Blümlein blaue'; hij sloot zo bij de praktijk aan, want de Koningsbergers zongen al een andere geestelijke tekst op deze melodie ('O Herre Gott, dein göttlich Wort'). De oudste bron voor de melodie is Kugelmanns meerstemmige bundel *Concentus novi*.

'Looft nu, mij ziel, de Here' is mede dankzij de melodie een feest om te zingen. **De drielelligheid zorgt voor een enorme 'drive'**. Het is **wel belangrijk** om niet te vallen in de valkuil **van te snel** zingen, want dan **kan** die 'drive' juist doorslaan in drammerigheid.

R de HW-de Jong is musicus en publicist (kerk)muziek en liturgie. zij woont te Amersfoort.

¹ Deze strofe is te vinden in het Evangelisches Kirchengesangbuch, nr. 188.

Kopiëren van dit artikel is toegestaan maar een uitsluitend kopiëren van het lied is niet geoorloofd.

Protestanten in België

De *Kruisbanier* van december gaf een overzicht van een eeuw Belgisch protestantisme. Daaruit het volgende:

Voor en goed beeld van het protestantisme in al z'n varianten moeten we nog even een blik werpen op de periode voor 1900. Want juist in de 19^e eeuw is veel gedaan aan *evangelisatiewerk*. Mensen *trokken* door het land om van deur tot deur bijbels te verkopen en tractaten aan te bieden. Via stads- en *landsevangelië* hebben veel *colporteurs* het evangelie verspreid. Dit is niet *gemakkelijk* geweest. Er was veel weerstand onder de *bevolking*. *Het land was volledig 'ingenomen'* door Rome en het humanisme. Maar via dit evangelisatiewerk zijn veel kleine geloofsgemeenschappen ontstaan en is het protestantisme *in beweging gekomen*.

Koning Leopold I

Om wat structuur in een aantal evangelisatie-initiatieven aan te brengen is al in 1837 een *Belgisch Evangelisch Genootschap* opgericht, door o.m. ds. Spoerlein uit Antwerpen en ds. Goedkoop uit Gent. Naast deze *evangelisatiebeweging* ontstaat in 1839 uit de dan door de staat gesubsidieerde gemeenten een gestructureerde *Bond der Protestants-Evangelische Kerken*. De protestantse Koning Leopold I erkende de synode van deze Bond als *woordvoerder* van de Bond. Wat opvalt is dat deze Bond van Kerken in die begintijd geen *belijdenisschriften* kent.

Enkele jaren later gaat ook het Evangelisch Genootschap zich kerkelijk organiseren als *Eglise Chrétienne Missionnaire Belge - Belgische Christelijke Zendingkerk*. Deze kerk acht zich wel gebonden aan de geloofsbelijdenis (de *Confessio Belgica*) en wil niet onder invloed van de staat leven, m.a.w. geen inmen-

ging van de burgerlijke overheid in *geloofszaken*.

De eerste twee 'takken' van het Belgisch protestantisme zijn zo onder de regering van Leopold I ingericht. Hoewel in oorsprong zeer verwant, leefden ze lange tijd in *onmin* met elkaar.

Onderwijs en pers

In een tijd waarin onderwijs vrijwel niet bestond zijn vanuit protestants initiatief veel – tientallen – lagere *scholen* opgericht. Dit is één van de kenmerkende bezigheden geweest van het Evangelisch Genootschap, de latere *Zendingkerk*. Dr. Philippe Boucher geeft in februari 1835 het eerste protestantse blad in België uit onder de naam "*La Verité*". Al snel daarna werd dit tijdschrift *vervangen door* "*Le Glaneur missionnaire*".

Verder wordt er in die tijd veel gebruik gemaakt van *godsdienstige tractaten* als *propagandamiddel* voor het evangelie. Het was de tijd waarin de anti rooms – katholieke polemieken hoogtij vierde onder vertegenwoordigers van het protestantisme. Er werden veel *open* brieven geschreven aan *priesters* en er kwamen brochures uit over godsdienstige geschilpunten. De twee tijdschriften die het licht zagen in 1850, "*Le Chrétien Belge*", uitgegeven door predikanten van de Zendingkerk, en "*l'Union*", het orgaan van de Bond der Kerken werden dan ook gebruikt om de godsdienstige overtuiging van de lezers te sterken.

Eerste wereldoorlog

Ondanks alle inspanningen bleef het protestantisme tot 1914 erg lokaal van karakter. Dat het protestantisme niet verdween uit ons land, is mede te danken aan de *contacten met buitenlandse kerken*. Deze kerken gaven geld en stelden hun predikanten ter beschikking. De Eerste Wereldoorlog heeft een grote verandering gebracht in het Belgisch protestantisme.

G.J. van Middelkoop

Een grote rol hierbij heeft de Amerikaan *Ralph Norton* gespeeld. Norton evangeliseerde in *London* onder Belgische soldaten die daar op verlof waren. Na WO I verandert de kaart van Evangelisch België dan ook behoorlijk. Want in 1918 steekt de *Norton-zending* van wal (de latere Belgische Evangelische Zending en *Vrije Evangelische Gemeenten*). Rond die zelfde tijd begint in het Waalse land de Zweedse Pinksterevangelisatie te werken. En in 1924 ontplooiën ook de Methodisten uit de Verenigde Staten allerlei activiteiten. Er is veel kritiek geweest op dit *onstuimige begin*, vooral van de zijde van de oudere kerkgenootschappen. Eén van de verwijten is dat alle overleg met de bestaande kerken ontbrak. *Ralph Norton* zegt op een zeker ogenblik: "men begeert wel ons geld, maar niet onze trouw aan de leer!" In het begin wilde Norton wel samenwerken met de bestaande kerken, maar hij schrok terug toen hij de sterke posities van het liberaal protestantisme bemerkte.

Grootscheepse evangelisatie

Met alle denkbare middelen wordt de bevolking in *aanraking* gebracht met het evangelie. In 1919 kan men overal tenten zien, waar gepreekt werd. Ook werken evangelisten met autobussen, *voorzien* van een uitklapbaar spreekplatform en binnenin slaapgelegenheden voor de evangelist. *Straatprediking* was aan de orde van de dag. In het begin van de jaren '20 ziet ook de oudste nog bestaande predikantenopleiding het licht, de *Bijbelschool* van de Belgische Evangelische Zen-

ding. Het aantal protestanten en het aantal **verschillende** protestantse kerken neemt in de periode tussen de twee wereldoorlogen toe. Men kan **theologisch drie** hoofdgroepen onderscheiden:

1. Een **traditioneel, hervormd** en gereformeerd protestantisme: de Protestantse Kerk van België en de Zendingkerk, elk met **waarschijnlijk** een tienduizendtal leden en de Gereformeerde Kerken met 1500 leden (ontstaan uit de Gereformeerde Kerken in Nederland, de leden zijn dan **ook** vaak Nederlandse families; in België geïnstitueerd in 1899)
2. **Evangelische kerkorganisaties**, vooral Belgisch Evangelische Zending, Methodisten, vergadering van Gelovigen.
3. **Pinkstergemeenten** in veel variëteiten. Tot 1940 vooral sterk in Wallonië.

Gereformeerde kerken

Na de oorlog wordt het **evangelisatiewerk** **weer** hervat. In deze periode ontwikkelen ook de **gereformeerde kerken** in Vlaanderen zich stevig.

Opvallend is de enorme ontwikkeling in Boechout. Een zakenman, **Klaas Sluijs**, lid van de Gereformeerde Kerk in Antwerpen, begint met zijn Vlaams Kerkblad een grootschalige **lektuurverspreiding** in de dorpen ten **zuiden** van Antwerpen. Er ontstaat een gemeente van 400 zielen, een School met de Bijbel en een kindertehuis.

De explosieve groei van Boechout is er de oorzaak van dat het aantal nieuwe leden van de Vlaamse **Gereformeerde Kerken** in die jaren bijna geheel geleverd wordt door deze ene gemeente. De Gereformeerde **kerken** zijn dan nog **nauw** verbonden met de **Gereformeerde Kerken** in Nederland. Als daar naast een **rechtzinnige** leer plaats ingeruimd wordt voor meer **vrijzinnige** geluiden is dit ook in België direct te merken. Een nieuw oecumenisch denken **doordrenkt** het Belgisch protestantisme.

Fusies

In 1969 fuseren de 'officiële' Protestantse Evangelische Kerk van België en de Methodistenkerken tot de Protestantse Kerk van België (PKB). Een kerk van ruim zestig gemeenten ziet zo het licht. Volgens de **synodevoorzitter** van de **nieuwe kerk**, ds. **A.J. Pieters** (zelf oudstudent van de **Bijbelschool van de BEZ**), gaat het niet om een samenballing van macht, **niet** om enige pressie uit te oefenen op anderen, maar om anderen te dienen. In de zestiger jaren **komen** de eerste contacten tot stand tussen de Zendingkerk, de PKB en de Kring België van de **Gereformeerde Kerken** anderszijds. Ze zijn gericht op meer samenwerking. De **Zendingkerk** is **aanvankelijk** **afhoudend**, omdat deze kerk dan **nog** beducht is voor de invloed van de Staat (via de subsidies die de Protestantse Kerk aanvaardt) en **voor** de vrijzinnige invloed van het modernistische deel van de Protestantse Kerk. Maar de weerstand **neemt** **langzaam** af en op den duur wordt de wens **uitgesproken** dat tussen de drie kerken officiële **besprekingen** zouden worden gevoerd die de éénwording van deze kerken beogen. Velen lopen warm voor een grote Nationale Protestantse Kerk in België. Toch is er ook verzet, **voord** vanuit de rechtervleugel van de Hervormde Kerk (Zendingkerk). Maar dit verzet is zwak en heeft weinig kans van slagen. Op 30 september 1978 wordt de constituerende synodevergadering van de **Vereenigde Protestantse Kerk van België (VPKB)** gehouden.

Groei

Zowel voor als na de oprichting van de VPKB blijft de vorming van andere protestantse kerken en gemeenten van evangelische signatuur doorgaan. De Belgisch Evangelische **Zending** **vormt** de zelfstandig geworden **posten** om tot een eigen denominatie, de **Bond van Vrije Evangelische Gemeenten**

(**VEG**). **Theologisch** blijft deze gemeenschap verwant aan de BEZ. De BEZ-VEG blijft de gehele 20ste Eeuw door een dynamische evangelische beweging. **Uit kerkgang onderzoek** blijkt dat de BEZ-VEG aan het **begin** van de jaren '70 verreweg de sterkste denominatie in het Vlaamse protestantisme is. Er zijn bovendien **baptistengemeenten**, diverse **pinkstergemeenten** en Vergaderingen van Gelovigen actief. **Sinds** de jaren '70 ontwikkelen zich – naar Vlaamse begrippen **onstuimig** – de Christengemeenten. Hoewel getalsmatig marginaal, is er opnieuw sprake van een gereformeerde evangelisatie. De **Gereformeerde Gemeenten** openden in de jaren '60 een **evangelisatiepost** in Merksem, de Christelijke **Gereformeerde Kerken** hebben twee **evangelisatiecentra** (Antwerpen-Deme en Gent) en ook de Vrijgemaakte Gereformeerden konden een gemeente stichten en uitbouwen in het Gentse.

Toekomst

Aan het einde van de 20ste eeuw lijkt de balans weinig opwekkend, als we op de **getallen** zien. **Natuurlijk**, er **zijn** veel gemeenten bijgekomen: in 1994 worden er minstens 474 plaatselijke gemeenten geteld (Le Messager **Évangélique**, nr. 344), meer dan een verdubbeling sinds WO II. Dit neemt niet weg dat nog geen **1 % van de bevolking tot deze gemeenten gerekend wordt**. **Ook zien** we dat voorheen dynamische gemeenschappen als de **Zendingkerken** de methodistische kerken, op enkele uitzonderingen na, weinig van het oude vuur over hebben gehouden. **Ook** van een drukke gemeentestichtende activiteit van evangelische kerkgemeenschappen, zo kenmerkend voor de jaren '70, lijkt aan het eind van deze eeuw minder **sprake**.